

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політичних інститутів та процесів

Міщук Мар'яна Богданівна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до вивчення дисципліни

ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

**для підготовки здобувачів вищої освіти
ступеня бакалавра
за спеціальністю 052 “Політологія”**

Івано-Франківськ
2025

Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол N8 від 19 березня 2025 року)

Методичні рекомендації укладено з урахуванням вимог кредитно-модульної системи. Рекомендації містять зміст дисципліни, плани семінарських занять, питання до самоконтролю, тестові завдання, питання для підготовки до модульних контролів, методичні рекомендації щодо підготовки самостійної роботи, завдання для самостійної роботи, опис критеріїв системи оцінки знань здобувачів, рекомендовану літератури до кожної з тем, тематику реферативних повідомлень тощо.

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор

Марчук Василь Васильович

кафедра політичних наук

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

кандидатка політичних наук , доцентка

Кобець Юлія Василівна

кафедра політичних наук

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Міщук М. Інститут парламентаризму. Методичні рекомендації щодо викладання дисципліни для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра за спеціальністю 052 “Політологія”. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 43 с.

Міщук М.Б., 2025

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка.....	4
1.1 Заплановані результати.....	4
2. Зміст навчальної дисципліни.....	7
2.1. Лекційні заняття, їх тематика та обсяг.....	7
2.1. Практичні заняття, їх тематика та обсяг.....	8
2.3. Самостійна робота здобувачів, її зміст та обсяг.....	20
3. Навчально-методичні матеріали з дисципліни.....	24
3.1. Програмові вимоги.....	24
3.2. Словник термінів.....	25
3.3. Кваліфікаційні завдання.....	32
3.4. Рекомендована література.....	34
4. Рейтингова система оцінювання набутих знань та вмінь.....	35
5. Політика курсу.....	43

1.ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1.1.ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

Від часу набуття незалежності у 1991 р. стратегічну мету розвитку України визначають процеси творення сучасної демократичної держави, формування ефективної політичної моделі, зорієнтованої на сучасні європейські стандарти. Україна стала на шлях розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави, беззаперечними та невід’ємними ознаками якої є наявність ефективного парламенту, так як представницька система правління з усіма притаманними їй недоліками безумовно є найважливішою ознакою демократії. Сутнісною ознакою представницького правління є існування різноманітних форм організації інституту парламентаризму, як системи взаємодії держави й суспільства, визнання істотної ролі у здійсненні владних функцій загальнонаціонального постійно діючого представницького органу.

Дисципліна базується на знаннях здобувачів з курсів загальної теорії політики, філософії, історії.

Програма курсу має проблемно-хронологічний характер та покликана надати здобувачу основні відомості про генезу, типологію парламентаризму, ідеї та концепції теоретиків політичної науки.

Основними формами вивчення предмета у вузі є лекції, семінарські заняття, консультації, самостійна робота.

Нормативний курс “Інститут парламентаризму” завершується екзаменом.

Мета викладання дисципліни: ґрунтовне вивчення здобувачами політичних концепцій парламентаризму теоретиків світової та української суспільно-політичної думки, типів парламентів, особливостей організаційної структури та функціонування представницьких органів влади, парламентської та депутатської етики.

Основними цілями вивчення дисципліни є: опанування здобувачами понятійно-категоріальним апаратом; засвоєння матеріалу з курсу при допомозі поданих викладачем методичних рекомендацій, підготовлених семінарських

занять, самостійної роботи, індивідуальної роботи; аналіз важливих проблем; вміння застосовувати набуті знання у майбутній професійній і громадській діяльності.

Компетентності

Інтегальна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у політичній сфері суспільства, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій політичної науки.

Загальні компетенції:

ЗК-01 Знання предметної області.

ЗК-07. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-08. Здатність аналізувати моральні засади функціонування парламентаризму (Верховної Ради України).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК0.1 Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК0.2. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування ідей класиків парламентаризму.

СК0.3. Здатність описувати, пояснювати політичні процеси на основі функціонування парламентаризму як форми народного представництва.

СК0.4. Здатність застосовувати іструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології у фаховій діяльності:

СК0.5. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК0.6. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому національному, європейському та глобальному рівні.

СК0.8. Здатність виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та іструментарію політичного аналізу.

СК0.9. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень.

Результати навчання:

ПРН01 Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.

ПРН03. Вміти критично мислити у сфері політологічної діяльності.

ПРН04. Мати навички професійної комунікації, широко використовуючи понятійно-категоріальний апарат політичної науки.

ПРН06. Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у політологічній діяльності.

ПРН07. Розуміти історію, закономірності та етапи генези Верховної Ради в системі органів державної влади в Україні.

ПРН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

ПРН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування ідей теоретиків парламентаризму.

ПРН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, суспільно-політичних, національно-культурних та ідеологічних контекстах.

ПРН12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів (зокрема, депутатів) та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

ПРН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому національному, європейському та глобальному рівні.

ПРН14. Застосовувати теорії класиків парламентаризму у професійній діяльності.

ПРН15. Виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

ПРН16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень.

Після завершення вивчення курсу здобувачі повинні знати:

- передумови зародження парламентаризму;
- особливості розвитку парламенту в конкретний історичний період;
- ідеї, концепції теоретиків концепцій парламентаризму;
- особливості функціонування представницьких органів влади на українських землях, залежно від історичного періоду;
- типи парламентів;
- структуру Верховної Ради України;
- повноваження та статус депутатів;
- сучасний стан українського парламентаризму;
- взаємозв'язок парламентської етики з їхнім національним характером.

На основі курсу здобувачі повинні вміти:

- орієнтуватись в розмаїтті концепцій парламентаризму, політичних поглядів на сутність парламенту в тісному взаємозв'язку з практикою державотворення в Україні;
- науково осмислювати сутність сучасної політичної боротьби різноманітного спектру партій, рухів та об'єднань та вміти свідомо визначити своє місце в суспільстві;
- усвідомити місце політики в цілому і інституту парламентаризму, зокрема, як специфічного явища суспільного життя в контексті інших соціальних явищ та процесів, економіки, релігії, науки, культури, освіти;
- пояснити характер функціонування парламенту в умовах переходу від тоталітарної до демократичної політичної системи, до громадянського

- суспільства та правової держави через аналіз провідних політичних ідей українських теоретиків;
- пояснити особливості різноманітних типів парламентів у світі.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Оволодіння політичною наукою ґрунтується на тісному взаємозв'язку з іншими навчальними предметами, зокрема з такими базовими, як філософія, соціологія, історія України та ін.

2.ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ, ЇХ ТЕМАТИКА ТА ОБСЯГ

Назва теми	Лекції (год.)
Тема 1. ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА.	2
Тема 2. ГЕНЕЗА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	2
Тема 3. СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.	2
Тема 4-5. ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	4
Тема 6. ТИПИ ПАРЛАМЕНТІВ.	2
Тема 7. СТРУКТУРА ПАРЛАМЕНТІВ.	2
Тема 8. ФУНКЦІЇ ПАРЛАМЕНТУ	2
Всього	16

2.2. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ, ЇХ ТЕМАТИКА ТА ОБСЯГ

Назва теми	семінари
Тема 1. ГЕНЕЗА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	4
Тема 2. СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.	4
Тема 3. ТИПИ ПАРЛАМЕНТІВ.	2
Тема 4. СТРУКТУРА ПАРЛАМЕНТІВ	2
Тема 5-6. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ .	4
Тема 7. ПАРЛАМЕНТСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ЕТИКА.	2
Разом	18

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НОРМАТИВНОГО КУРСУ “ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”

Тема 1.

ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА.

Сутність поняття “парламентаризм”. Парламент як уособлення парламентаризму. Генеза Європейського парламентаризму. Парламентаризм в системі демократичних цінностей сучасного суспільства.

Тема 2

ГЕНЕЗА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Парламентські інституції в період Античності. Станово-представницькі установи Середньовіччя та Нового часу: Кортеси Іспанії; Генеральні штати - вища дорадча представницька рада в Королівстві Франція між 1337 та 1789 роками; Велика королівська рада Англії.

Тема 3

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Парламент Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії: Палата лордів; Палата громад. Парламент Федеративної Республіки Німеччини: Бундестаг, Бундесрат.

Тема 4-5

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.

Зародження ідей парламентаризму (Віче Київської Русі, Козацька Генеральна Рада). Центральна Рада Української Народної Республіки та Українська Національна Рада Західної Української Народної Республіки (УНРада). Верховна Рада УРСР як парламент радянського типу. Верховна Рада України – законодавчий орган влади.

Тема 6

ТИПИ ПАРЛАМЕНТІВ.

Особливості типологізації парламентів. Критерії та класифікації. Активні парламенти. Реактивні парламенти. Маргінальні парламенти. Мінімальні парламенти.

Тема 7

СТРУКТУРА ПАРЛАМЕНТІВ

Внутрішня організація парламентів. Офіційна та партійна структура парламенту. Парламентські фракції (групи, клуби). Поняття “парламентська партія”. Керівні органи парламенту. Постійні комітети (комісії) парламенту. Спеціалізовані комітети (комісії). Тимчасові комісії. Допоміжний апарат парламенту.

Тема 8 ФУНКЦІЇ ПАРЛАМЕНТУ

Парламентська функція законотворення. Поняття законотворчості. Етапи законотворення. Внесення законопроекту до парламенту. Законодавча ініціатива. Суб'єкти законодавчої ініціативи. Етап обговорення законопроекту на пленарних засіданнях палат і в комітетах (комісіях). Процедура читання законопроекту. "Англійська система трьох читань". "Французька система комісій (комітетів)". Перше читання законопроекту. Друге читання законопроекту. Комітетська стадія. Стадія доповіді. Третє читання законопроекту. Прийняття закону. Процедурні правила проведення голосування по законопроекту. Підписання (санкціонування) закону главою держави. Вето. Процедура подолання вето. Офіційне оприлюднення закону. Контрольна функція парламенту. Об'єкти, моделі, форми (запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція; резолюція про довіру уряду; регулярні звіти урядів та міністерств про їхню діяльність; послання глав держав і тронні промови монархів)парламентського контролю. Установча функція парламенту. Обрання глави держави парламентом. Участь у формуванні уряду. Моделі формування уряду: на парламентських засадах, позапарламентський спосіб. Участь парламентів у формуванні інших державних органів або призначенні посадових осіб. Судові (квазісудові) функції парламентів: процедура імпідменту; право парламентів (палат) висувати на розгляд судових органів звинувачення проти вищих посадових осіб; оголошення амністій; право палат (парламентів) вирішувати спори про правомірність депутатського мандату й законність виборів.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ КУРСУ

Тема 1. ГЕНЕЗА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.

(4 год.)

Основні поняття: парламент, парламентаризм, парламентська діяльність

План

1. Сучасний парламентаризм.
2. Функції парламенту.
3. Особливості функціонування парламентів, залежно від типу політичного режиму.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- *Проаналізуйте характерні ознаки парламентаризму як політичного інституту.*
- *Які фактори стали визначальними в генезі парламентаризму?*
- *Сутність поняття «парламент».*
- *У чому, на Вашу думку, виявляється взаємообумовленість понять “парламент”, “парламентаризм”*

Рекомендована література:

1. Барабаш Ю.Г Парламентаризм в системі демократичних цінностей сучасного суспільства / Ю. Г. Барабаш // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2004. - № 4. - С. 47-51. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_4_8
2. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики / А.З. Георгіца. — Чернівці, 1998. — 484 с.
3. Денисов В. Методологія сучасного парламентаризму / В.Денисов // Генеза. — 1998. — № 1-2. — С. 180-187.
4. Мироненко Є. Політологічний аналіз теорії дослідження парламентаризму: умови розвитку в сучасній Україні / Є. Мироненко // Персонал. - 2007. - № 6.
5. Політична енциклопедія. / Редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю.Шаповал (заст.голови) та ін.. - К.: Парламентське вид-во, 2011.-808 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд.: В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка.-К.: Генеза, 2004.
7. Словська І. Є. Парламентаризм: поняття та ознаки / І. Є. Словська // Право і суспільство. - 2011. - № 2. - С. 78-82. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_2_17
8. Шаповал В., Феномен парламенту. Спроба наукового тлумачення дефініції / В.Шаповал, Журавльова Г. // Віче. - 2000. - №2. - С.12-17.
9. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму / Ю.С.Шемшученко // Право України. - 1998. - № 1.
10. Шварцева М.І. Становлення та розвиток Європейського парламентаризму / М. І. Шварцева // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2013. - № 26. - С. 601-606. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2013_26_82
11. Яровой Т., Гулевата Н. Парламентаризм як засіб розвитку демократії//Віче.- 2010. -№10. - Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2018/>

Тема 2. СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.

(4 год.)

Основні поняття: представницька демократія, однапалатні і двопалатні парламенти, британські концепції парламентаризму, тип парламенту “арена”,тип парламенту “конгрес”, парламент змішаного типу, представницькі установи соціалістичного типу, консультативні ради, принцип парламентського верховенства, американські концепції парламентаризму, французькі концепції парламентаризму.

План

1. Конгрес Сполучених Штатів Америки:

а) Сенат.

б) Палата представників.

2. Парламент Франції.

а) Сенат.

б) Національна Асамблея.

3. Парламенти країн Північної Європи.

4. Парламенти на африканському материку.

5. Специфіка парламентів азійських країн.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

➤ Проаналізуйте характерні особливості функціонування Парламенту Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії.

➤ Які фактори стали визначальними в тенезі парламентаризму в США?

Практичні завдання:

Підготуйте доповідь по сучасному представницькому органу будь якої держави світу.

Рекомендована література:

1. Адамс Д. Розважливі конституції Америки / Дж. Адамс. // Консерватизм: Антологія. – К., 1998. – С. 494–504.
2. Конституція Франції/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurist-online.org/publ/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_zarubizhne_zakonodavstvo/konstitucija_franciji_1958_roku_konstitucija_francii_1958_goda/12-1-0-120
3. Локк Д. Два трактати про врядування./ Джон Локк. -К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – 265 с.
4. Міль Дж. Належні функції представницьких органів / Дж. Міль // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 210-219.
5. Міллер Дж. Представницьке врядування / Дж. Міль // Демократія: Антологія. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 417-432.
6. Міл Джон Стюарт. Про свободу: Есе // Дж. Міль / Пер. з англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – 463 с.
7. Монтеск'є Ш.-Л. Про розподіл влади / Ш.-Л. Монтеск'є // Демократія: Антологія. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 373-377.
8. Основний закон ФРН/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D>
9. The Constitution of the United States/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutionus.com/>

Монографії, статті та науково-довідкова література

10. Асланян Г. Британський парламент: історія і сучасність [Електронний ресурс] / Габрієл Асланян // Часопис Парламент. – 2001.-№ 6. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=99&iar_id=47&as=2.
11. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект) Монографія / Ю.Г.Барабаш. - Х.: 2004. - 197 с.
12. Біла Л.Р. Щодо визначення поняття та змісту правового статусу державного службовця // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. - Т. 6. - Одеса: Юрид. л-ра, 2007. - С. 131-140.
13. Вагіна О. М. Етичні засади політики та перспективи розвитку політичної етики [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2015_45/Gileya45/P14_doc.pdf.
14. Вагіна О. Парламентська етика як різновид професійної політичної етики / О.Вагіна. // Сучасна українська політика.- К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. - Вип.26. - 384 с.
15. Василевська Т. Етичні аспекти реформування системи державної служби [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/vasylevska.pdf>.
16. Древаль Ю.Д. Політична культура як базовий неінституціональний чинник парламентаризму // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. - Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. - Вип. 4 (31). - 468 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2014_4/index.html.
17. Бруслин О. Ю. Виникнення та склад палати лордів Британського парламенту / О. Ю. Бруслик // Форум права. — 2014. — № 3. — С. 35—41 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FPindex.htm_2014_3_8.pdf
18. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Конституційне право зарубіжних країн: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / А. З. Георгіца ; М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Тернопіль : Астон, 2003. - 431 с.
19. Головні Вибори до Бундестагу: Меркель - триумфаторка, ліберали – аутсайтери// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk>
20. Грובה В. П. Парламентаризм Німеччини: становлення, розвиток, історико-правовий досвід : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Грובה Вікторія Павлівна ; Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2005. - 19 с.// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/6/343/2904.html>
21. Демків Р.Я. Конституційне право України. Курс лекцій/ Р.Я.Демків. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. - 332 с.
22. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу. Навчальний посібник / Г.Г.Демиденко/ Харків: Консум, 2004.- 432 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-171.html>
23. Желіховський С. Становлення парламентаризму Сполучених Штатів Америки в умовах світових політичних трансформацій / С.Желіховський// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://l.facebook.com/l.php?u=http%3A%2F%2Fwww.beyondintractability.org%2Fessay%2Felection_monitoring&h=AAQEE_Ab_AQGNMVBgc5gvA75GBGmn4zmM1ZOplEcyWFOKA
24. Історія політичних вчень/ За ред. Є. Ф.Безродний, О.Уткін. - К.: ВД «Професіонал», 2006. — 432 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ebooktime.net/book_228.html
25. Кирилюк Ф. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби. Навч. посібник./ Федір. Кирилюк. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 414 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://p-for.com/book_325_glava_23_1_IMMANUİL_KANT:_MORAL,_PRA.html
26. Конституційне право зарубіжних країн / За заг. ред. д. ю. н., проф. А. В. Малько. - М.: Норма,. - 320 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://studme.com.ua/103102084435/pravo/parlament_velikobritanii_vnutrennyaya_organizatsiya_polnomochiya.htm#91

27. Кривенко Л. Парламент і парламентаризм / Л.Кривенко. // Віче. –1997. – С. 13-31.
28. Марадик Н. Особливості функціонування інституту парламентаризму у Великобританії / Н.Марадик. // Грані . – 2012. –№ 8 (88). – .133-136.
29. Нойманн О. Німецький Бундесрат: особливості формування і повноваження/Олена Нойманн//Політичний менеджмент. – 2009. - №.2.- С.155-162.
30. Основи демократії: навч.посіб.для студентів вищ.навч.закладів / Авт. колектив: М.Бессонова, О.Бірюков, С.Бондарчук та ін.; За заг. Ред..А.Колодій; Мін-во освіти і науки, Укр.-канад.проект «Демократична освіта», Ін-т вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.
31. Офіційний сайт парламенту Великобританії: <http://www.parliament.uk/>.
32. Парламентські вибори у Великій Британії 2015//[Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/97_2015
33. Політологія. Кн.перша: Політика і суспільство. Кн. Друга: Держава і суспільство / А.Колодій, В.Харченко, Л.Климанська. – Київ: Ельга – Н, Ніка–Центр, 2000. – 584 с.
34. Політологія. Навчально-методичний комплекс: Підручник.: За ред/ Ф. М. Кирилюка. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 704 с. //[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2062.html>
35. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. — К.: Основи, 1995. — 759 с.
36. Светова С. Практика парламентаризму: Посібник / С.Светова. – К., 1997. – 132 с.
37. Себайн Дж. Історія політичної думки / Дж. Себайн, Т. Торсон. - К. : Основи, 1997. - 838 с.
38. Теорія парламентаризму: Навчальний посібник / М.А.Бучин, У.В. Ільницька, Л.О. Кучма, Я.Б. Турчин. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 392 с.; Нац. ун-т “Львів. Політехніка”. – 2011. – 388 с.
39. Титов В. Д. Філософсько-правові погляди Томаса Джефферсона // Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, соціологія, – 2010. – Вип. 5. – С. 3 – 12.
40. Шаповал В. М. Зарубіжний парламентаризм / Інститут держ. управління та самоврядування при Кабінеті Міністрів України. / Володимир Шаповал. – К.: Основи, 1993. – 142 с.
41. Шевченко Т.А. Політична система США / Т.А.Шевченко//Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2005. - № 3. - С. 377-380.
42. Шварцева М. Становлення та розвиток європейського парламентаризму/ М.І. Шварцева//Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. -№ 26. – С.601-606
43. Шведа Ю. Народний суверенітет і парламентаризм/ Юрій Шведа.// [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://l.facebook.com/l.php?u=http%3A%2F%2Fwww.beyondintractability.org%2Fessay%2Felection_monitoring&h=AAQEE_Ab_AQGNMVBgc5gvA75GBGmn4zmM1ZOplvEcyWFOKA
44. Філософія політики : Короткий енциклопедичний словник / В.о. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Акад. пед. наук України; Авт.- упоряд. В. П. Андрущенко, М. І. Бойченко, В. С. Бакіров.— К. : Знання України, 2002.— 670 с.
45. Alexander Hamilton - Political Scientist, Government Official, Journalist // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biography.com/people/alexander-hamilton-9326481>
46. Kyle Chris R., Peacey Jason Parliament at Work: Parliamentary Committees, Political Power, and Public Access in Early Modern England, Martlesham:Boydell Press, 2002 - 190 p.
47. The Third US President - Thomas Jefferson // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sheppardsoftware.com/History/presidents/Presidents_3_Jefferson.htm

48. The two-House system // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parliament.uk/about/how/role/system/>

Тема 3. ТИПИ ПАРЛАМЕНТІВ.

(2 год.)

Основні поняття: *представницька демократія, однопалатні парламенти, двопалатні парламенти, активні парламенти, реактивні парламенти, маргінальні парламенти, парламент змішаного типу, мінімальні парламенти.*

План

1. Активні парламенти.
2. Реактивні парламенти.
3. Маргінальні парламенти.
4. Мінімальні парламенти.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- Дослідіть особливості функціонування двопалатних парламентів в державах з унітарним адміністративно-територіальним устроєм.
- Проаналізуйте проблему рівності палат.

Рекомендована література:

1. Асланян Г. Британський парламент: історія і сучасність [Електронний ресурс] / Габріел Асланян // Часопис Парламент. – 2001.-№ 6. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=99&iar_id=47&as=2.
2. Бруслин О. Ю. Виникнення та склад палати лордів Британського парламенту / О. Ю. Бруслик // Форум права. — 2014. — № 3. — С. 35—41 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FPindex.htm_2014_3_8.pdf
3. Грובה В. П. Парламентаризм Німеччини: становлення, розвиток, історико-правовий досвід : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Грובה Вікторія Павлівна ; Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2005. - 19 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/6/343/2904.html>
4. Марадик Н. Особливості функціонування інституту парламентаризму у Великобританії / Н.Марадик. // Грані . – 2012. –№ 8 (88). – .133-136.
5. Нойманн О. Німецький Бундесрат: особливості формування і повноваження/Олена Нойманн//Політичний менеджмент. – 2009. - №.2.- С.155-162.
6. Офіційний сайт парламенту Великобританії: <http://www.parliament.uk/>
7. Політична енциклопедія. / Редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю.Шаповал (заст.голови) та ін.. - К.: Парламентське вид-во, 2011.-808 с.
8. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд.: В. П. Горба-тенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка.-К.: Генеза, 2004.
9. Теорія парламентаризму: Навчальний посібник / М.А.Бучин, У.В. Ільницька, Л.О.

Кучма, Я.Б. Турчин. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 392 с.; Нац. ун-т “Львів. Політехніка”. – 2011. – 388 с.

10. Шевченко Т.А. Політична система США / Т.А.Шевченко//Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2005. - № 3. - С. 377-380.

11. The two-House system // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parliament.uk/about/how/role/system/>

Тема 4. СТРУКТУРА ПАРЛАМЕНТІВ.

(2 год.)

Основні поняття: парламентські фракції, парламентські групи, парламентські клуби, тимчасові комісії.

ПЛАН

- 1.Офіційна та партійна структура парламенту.
- 2.Парламентські фракції (групи, клуби).
- 3.Поняття “парламентська партія”.
- 4.Тимчасові комісії.
- 5.Допоміжний апарат парламенту.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- Дослідіть особливості функціонування парламентських фракцій.
- Проаналізуйте специфіку функціонування допоміжного апарату.

Рекомендована література:

1. Вархов Г.В. Структура, повноваження та особливості діяльності Євро-пейського парламенту / Г.В. Вархов // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. - 2014. - № 3. - С. 82-93. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2014_3_10.

2. Вархов Г. В. Особливості партійної структури Європейського парламенту / Г. В. Вархов // Панорама політологічних студій. - 2015. - Вип. 13. - С. 164-169. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2015_13_24.

3. Власенко Т. Т. Партійна структура українського парламенту: тенденції розвитку / Т. Т. Власенко // Сучасне суспільство. - 2014. - Вип. 2. - С. 14-22. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2014_2_4.

4. Гецадзе М. Організаційно-правова структура парламентських органів європейських міжнародних організацій / М. Гецадзе // Наукові праці МАУП. - 2012. - Вип. 4. - С. 52-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2012_4_11.

5. Гудзь Т. І. Відображення інтересів земель Федеративної Республіки Німеччини в структурі федерального парламенту / Т. І. Гудзь // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2001. - Вип. 16. - С. 295-299. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2001_16_60.

6. Кулик В. Г. Структурні умови формування порядку денного освітньої політики під час парламентських виборів в Україні (1998–2014 рр.) / В. Г. Кулик // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Політологія. - 2016. - Т. 273, Вип. 261. - С. 90-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2016_273_261_19.

7. Марцеляк О. В. Комітети Верховної Ради України: система, структура та роль у здійсненні основних функцій парламенту / О. В. Марцеляк // Право і Безпека. - 2005. - Т. 4, № 4. - С. 7-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2005_4_4_4.

8. Музиченко Г. Роль жінок в гармонізації політичного процесу: порівняльний аналіз країн ЄС-28 та пострадянського простору / Г. Музиченко, О. Довиденко // Науковий вісник. - 2014. - № 1. - С. 191-203. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_1_19.

9. Павлішина Л. Ф. Особливості структури та повноважень Імператорського парламенту Японії / Л. Ф. Павлішина // Східний світ. - 2007. - № 2. - С. 108-116. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SkhS_2007_2_12.

10. Француз-Яковець Т. А. Передумови формування двопалатної структури парламенту в європейських унітарних державах / Т. А. Француз-Яковець // Право і суспільство. - 2012. - № 1. - С. 89-93. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_1_22

Тема 5-6. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ .

(4 год.)

Основні поняття: регламент, парламентські фракції (групи), парламентська партія, постійні комітети (комісії) ВР, апарат Верховної Ради України, депутат, депутатський імунітет та індемнітет.

План

1. Структура Верховної Ради України: Голова Верховної Ради України, перший заступник Голови Верховної Ради, заступники Голови Верховної Ради (керівні посадові особи), апарат Верховної Ради та їх повноваження. Контрольні органи парламенту та Уповноважений з прав людини.

2. Закон "Про Регламент Верховної Ради України"

3. Закон "Про комітети Верховної Ради України". Постійні комітети (комісії) ВР. Принципи формування та повноваження. Спеціалізовані комітети (комісії). Тимчасові комісії. Процедура формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій).

4. Положення про Апарат Верховної Ради України. Допоміжний апарат Верховної Ради.

5. Закон "Про статус народного депутата України". Депутатський імунітет та індемнітет.

6. Функції та повноваження Верховної Ради України.

7. Поняття "лобіювання". Прямий та непрямий спосіб лобіювання. Політичне лобіювання в Україні.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- Дослідіть особливості функціонування Верховної Ради України.
- Проаналізуйте процедуру формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій)..

Рекомендована література:

Джерела

1. Закон "Про Регламент Верховної Ради України"//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
2. Закон "Про статус народного депутата України"//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
3. Конституція України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Монографії, статті та науково-довідкова література

4. Древаль Ю. Парламентаризм у політичній системі України (політико-правовий аналіз). /Ю.Д.Древаль. – Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 280 с.
5. Журавльова Г.С. Конституційні засади становлення і розвитку парламентаризму в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 [Електронний ресурс] / Г.С. Журавльова; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 1999. –19 с. –укр.
6. Журавський В. С. Розвиток українського парламентаризму в ХХ ст. (1917–1991 рр.) / В.С.Журавський // Законодавство України: проблеми вдосконалення: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. – С. 78–93.
7. Журавський В.С. Теоретичні та організаційно-правові проблеми становлення і розвитку українського парламентаризму: Автореф. дис. д-ра юрид. наук. / В.С.Журавський // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referatu.net.ua/newreferats/7569/183643>
8. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: Теоретико-правовий аспект: Моногр./ В.Журавський. – К., 2001. – 248 с.
9. Звіркowska В.А. Український парламентаризм: проблеми становлення і розвитку (політологічний аналіз). – Автореф. дис.к.політ. н. спец. 23.00.02 / В.А.Звіркowska.– К., 2002. – 30 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://referatu.net.ua/referats/7569/148575>
10. Кислий П. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду / П. Кислий, Ч. Вайз. – К. : Абрис, 2000. – 414 с.
11. Основи вітчизняного парламентаризму: підруч. для студ. О-75 вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської ; уклад. : Н. Б. Ларіна та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1. – 408 с.
12. Парламентаризм та парламентська діяльність: словник-довідник / за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. В. А. Гошовської. - К. : НАДУ, 2010. - 352 с.
13. Погорілко В., Ставнійчук М., Федоренко Г. Український парламентаризм //Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / За ред. Ю.С. Шемшученко – К., 2001. – С.86-92.
14. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю.Шаповал (заст. голови) та ін.. - К.: Парламентське вид-во, 2011. – 808 с.
15. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності. –К.: Ника-Центр, 2008. – 988 с.
16. Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз: [Монографія] /За ред. проф. Ф.М.Рудича. – К.: ІПіЕНД ім..І.Ф.Кураса НАН України, 2011. – 456 с.
17. Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997. – 385 с.

18. Результати виборів до Ради оприлюднено офіційно//[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.pravda.com.ua/news/2014/11/12/7043958>
19. Рябов С. Бікамералізм без федералізму. До питання про доцільність двопалатного парламенту в Україні // Людина і політика. - 2001. - № 1. - С. 32 – 43.
20. Теорія парламентаризму: Навчальний посібник / М.А.Бучин, У.В. Ільницька, Л.О. Кучма, Я.Б. Турчин. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 392 с.; Нац. ун-т “Львів. Політехніка”. – 2011. – 388 с.
21. Шаповал В. Мандат і статус депутата / В. М. Шаповал.// Віче. - 1992. - № 2. - С. 148-156.с.
22. Шаповал В. Парламентаризм в Україні: пошуки парадигми чи рух до нового? // Віче. - 1997. - № 5. - С. 14-24.
23. Шемшученко Ю. Теоретичні засади реалізації Конституції України / Ю.Шемшученко.// Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 4. – С. 12-18.
24. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю. Шемшученка. – К., 1999. – 368 с.
25. Філософія політики : Короткий енциклопедичний словник / В.о. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Акад. пед. наук України; Авт.- упоряд. В. П. Андрущенко, М. І. Бойченко, В. С. Бакіров.– К. : Знання України, 2002.– 670 с.

Тема 7. ПАРЛАМЕНТСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ЕТИКА.

(2 год.)

Основні поняття: парламентська культура, парламентська етика, етичні норми, етичні принципи, регламент, культура дебатів

План

- 1.Сутність поняття «парламентська культура».
- 2.Парламентська етика.
- 3.Парламентська мова та культура дебатів.

Завдання для вивчення періоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- 1.Проаналізуйте моделі регулювання етичних норм поведінки парламентарів.
- 2.Дослідіть проблему правопорядку та депутатської дисципліни у Верховній Раді України

Рекомендована література:

1. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 № 2790-XII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2014 № 1861-VI [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

3. Наказ Головного управління державної служби України «Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця» від 04.08.2014 № 214 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект) Монографія / Ю.Г.Барабаш. - Х.: 2004. - 197 с.
5. Біла Л.Р. Щодо визначення поняття та змісту правового статусу державного службовця // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. - Т. 6. - Одеса: Юрид. л-ра, 2007. - С. 131-140.
6. Вагіна О. М. Етичні засади політики та перспективи розвитку політичної етики [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2015_45/Gileya45/P14_doc.pdf.
7. Вагіна О. Парламентська етика як різновид професійної політичної етики / О.Вагіна. // Сучасна українська політика.- К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. - Вип.26. - 384 с.
8. Василевська Т. Етичні аспекти реформування системи державної служби [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/vasylevska.pdf>.
9. Древаль Ю.Д. Політична культура як базовий неінституціональний чинник парламентаризму // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. - Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. - Вип. 4 (31). - 468 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2014_4/index.html.
10. Колесник К. Особливості парламентської етики в Україні // Право України. - 2004. - № 6. - С. 84-85.
11. Ломжець Ю.В. Формування інституту парламентської етики: зарубіжний і вітчизняний досвід [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/lectureDetail?conferenceId=2608&lectureId=12392>.
12. Павленко І. Проблема забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу: вітчизняна та зарубіжна практика [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September09/16.htm>.
13. Парламентська етика: порівняльний аналіз. Національний демократичний інститут міжнародних відносин. [Legislative Research Series / National Democratic Institute for International Affairs]. Переклад Московського представництва Національного демократичного інституту міжнародних відносин. М., 2000. С. 43-52.
14. Пауер Г. Посібник із парламентської етики і поведінки: довідник для парламентаріїв / Всесвітня цільова група з парламентської етики - 11 с.
15. Погорелова А. Культура парламентаризму — культура демократії / А.Погорелова // Віче. — 2003. — № 4. — С. 17-19.
16. Погорелова А. Культура парламентаризму - масштабне інтелектуальне завдання держави і суспільства [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/500/>.
17. Погорелова А. Культура парламентаризму — культура демократії / А.Погорелова // Віче. — 2003. — № 4. — С. 17-19.
18. Проект Постанови про Кодекс доброчесної поведінки народних депутатів України № 4827 від 15.07.2013 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=35847.
19. Рудакевич М.І. Формування етики державних службовців в умовах демократизації і професіоналізації державного управління. - автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.03 - державна служба. - Національна академія державного управління при Президентові України. - Київ, 2007. - 27 с.
- Almond G. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. Almond., S. Verba. - Princeton: Princeton Univ. Press, 1963. - 563 p.

2.3.САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ, ЇЇ ЗМІСТ ТА ОБСЯГ

Денна форма навчання

№ з	Назва теми
1-2	Гене́за становлення парламентів і парламентаризму.
3-4	Функція законотворення. Основні етапи законотворчого процесу в Верховній Раді.
5-6	Перспективи розвитку українського парламентаризму

Заочна форма навчання

№ з	Назва теми
1-2	Гене́за становлення парламентів і парламентаризму.
3	Формування класичних теорій парламентаризму.
4	Парламентська культура та парламентська етика: зарубіжний та український досвід.
5-6	Функція законотворення. Основні етапи законотворчого процесу в Верховній Раді.
7-8	Перспективи розвитку українського парламентаризму.

Тема . Гене́за становлення парламентів і парламентаризму.

Періодизація світового парламентаризму. Основні етапи розвитку парламентів і парламентаризму. Закономірності розвитку парламентів і парламентаризму. Установи представницького характеру в різні історичні періоди існування і розвитку суспільства. Парламентські інституції в античному світі. Парламентаризм у Давньому Римі. Станово-представницькі установи Середньовіччя та нового часу: іспанські квтеси, органи комунального самоврядування у Франції, французькі Генеральні штати. Виникнення парламенту та станово-представницька монархія в Англії. Акт про парламент 1911 р. Велика рада Англії. Історичні передумови формування парламентаризму в Україні.

Література:

- 1.Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики / А.З. Георгіца. — Чернівці, 1998. — 484 с.
- 2.Денисов В. Методологія сучасного парламентаризму / В.Денисов // Гене́за. — 1998. — № 1-2. — С. 180-187.
- 3.Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: теоретико-правовий аспект: Монографія. / В.Журавський. — К., 2001. — 248 с.
- 4.Мироненко Є. Політологічний аналіз теорії дослідження парламентаризму: умови розвитку в сучасній Україні / Є. Мироненко // Персонал. - 2007. - № 6.
- 5.Політична енциклопедія. / Редкол.: Ю.Левенець (голова),Ю.Шаповал (заст.голови) та ін.. - К.: Парламентське вид-во, 2011.-808 с.

6. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд.: В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка.-К.: Генеза, 2004.
7. Політологічний словник: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка. — К.: МАУП, 2005.
8. Шаповал В., Феномен парламенту. Спроба наукового тлумачення дефініції / В. Шаповал, Журавльова Г. // Віче. - 2000. - №2. - С.12-17.
9. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму / Ю. С. Шемшученко // Право України. - 1998. - № 1.

Тема. Формування класичних теорій парламентаризму

Британські концепції парламентаризму: Дж. Локк "Два трактати про державне правління", Е. Берк та концепція парламентського представництва, І. Бентам і концепція утилітаризму, Дж. Міль та есе "Представницьке правління", Г. Спенсер, Т. Г. Грін. Американські концепції парламентаризму: Дж. Медісон, Т. Джефферсон, Л. Гамільтон. Ідеї біка- мералізму. Ідеї парламентаризму в німецькій філософії: Кант і принцип народного суверенітету, Гегель і "Філософія права".

Основні ідеї парламентаризму в українській політичній думці (П. Орлик, М. Драгоманов, М. Кістяківський, М. Туган-Барановський, М. Грушевський, М. Днестрянський та ін.)

Література:

1. Андрущенко В.П. Філософія політики: Хрестоматія: В 4-х т. / В.П. Андрущенко. - К.: Знання України, 2003.
2. Булатов М. Філософія І.Канта та деякі тенденції розвитку європейської філософії / М.Булатов // Філософська думка. - 2004. - №5. - С.3-14.
3. Енциклопедія політичної думки: Пер. з англ. — К.: Дух і літера, 2000. - 472 с.
4. Журавський В. Розвиток доктрини українського парламентаризму в ХІХ — на початку ХХ ст. / [Електронний ресурс]. Режим доступу: rgauo2paues.com.ua/regiod/article/619/%C6
5. Кістяківський Б. Вибране. — К.: Абрис, 1996.
6. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера. - К.: Тандем, 2002. - 581 с.
7. Хто є хто в європейській та американській науці: малий політологічний словник. / За ред.. Б.Кухти. - Львів: "Кальварія", 1997. - 288 с.

Тема. Функція законотворення. Основні етапи законотворчого процесу в Верховній Раді.

Поняття законотворчості. Зміст законодавчої функції парламентів. Організаційні питання законотворчості. Стадії законотворчості.

Внесення законопроекту до парламенту. Законодавча ініціатива. Суб'єкти законодавчої ініціативи. Етап обговорення законопроекту на пленарних засіданнях палат і в комітетах (комісіях). Процедура читання законопроекту. "Англійська система трьох читань". "Французька система комісій (комітетів)". Перше читання законопроекту. Друге читання законопроекту. Комітетська стадія. Стадія доповіді. Третє читання законопроекту.

Прийняття закону. Процедурні правила проведення голосування по законопроекту. Питання кворуму і способів голосування. Проста більшість, кваліфікована більшість. Підписання (санкціонування) закону главою держави. Відносне або відкладальне вето. Процедура подолання вето. Офіційне оприлюднення закону. Поняття "парламентський контроль". Об'єкти парламентського контролю: виконавча влада, Глава держави, судова влада, збройні сили. Моделі парламентського контролю: особливості парламентських, президентських і змішаних держав.

Література:

1.Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення : Матеріали засідань науково-практичного семінару з проблем виборчого законодавства України / Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К. : Ін-т законодавства ВР України, 2011. - 263 с.

2.Нормотворчість органів місцевого самоврядування / Упоряд.: О.В. Богачова, Б.И. Візіров, О.В. Зайчук та ін.; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К. : Ін-т законодавства ВР України, 2011. - 186 с.

3.Федоренко Г. Парламентська прерогатива приймати закони. Традиції і реалії // Віче. — 1997. — № 8. — С. 30-36.

4.Шаповал В., Борденюк В., Журавльова Г. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні. — К., УАДУ, 2000.

Тема . Парламентська культура та парламентська етика: зарубіжний та український досвід.

Поняття «парламентська культура» та парламентська етика. Парламентська мова та культура дебатів. Депутатська риторика. Діяльність парламенту в публічній сфері і ЗМІ. Досвід зарубіжних країн.

Література:

1.Вагіна О. Парламентська етика як різновид професійної політичної етики / О.Вагіна. // Сучасна українська політика.- К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. - Вип.26. - 384 с.

2.Погорелова А. Культура парламентаризму — культура демократії / А.Погорелова // Віче. — 2003. — № 4. — С. 17-19.

Тема. Перспективи розвитку українського парламентаризму

Парламент України: які потрібні зміни? Перспективи парламенту в реалізації державної політики. Парламентаризм чи президенталізм? Бікамералізм: за і проти. Формування парламентського політичного дизайну в контексті останніх парламентських виборів.

Література:

1.Вишняк О. Від авторитарного президенціалізму до парламентської демократії / О.Вишняк. // Політичний менеджмент. - 2007. - №3 (24). - С.13-19.

2.Миклашук І. М. Проблема становлення ідеологій у програмовій і практичній діяльності українських політичних партій // Віче. — 2007. — № 12. — С. 21—22.

3.Новітні державотворчі процеси в Україні: виклики і перспективи (до 15-річчя Конституції України) / Ін-т законодавства Верховної Ради України; НАН України. - К. : Ін-т законодавства ВР України, 2011. - 225 с.

4.Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / Авт. кол.: В.Ф. Солдатенко (кер.), Т.А. Бевз, В.П. Горбатенко та ін. — К.: Парламентське вид-во, 2009. — 536 с.

Індивідуальні завдання

Семестр	Зміст роботи	Обсяг (год.)	Форма контролю
І	Парламентаризм як явище суспільно - політичного життя та об'єкт дослідження.		співбесіда
	Ідеї парламентаризму в історії політичної думки.		співбесіда
	Парламент України в системі вищих органів державної влади: механізм взаємодії		конспект
	Становлення парламентаризму на українських землях: історико- політологічний аналіз.		співбесіда
	Депутат парламенту як уособлення народовладдя: зарубіжний і український досвід		конспект
	Механізм взаємодії парламенту та виконавчої влади в Україні: шляхи удосконалення.	2	реферат
	Квазісудові функції парламенту та практика їх реалізації у світі.	2	реферат
	Український парламентаризм: національні особливості функціонування.	2	реферат
	Моделі інституту омбудсмена у світовій парламентській практиці	2	реферат
	Бікамералізм в пострадянських державах: порівняльний політологічний аналіз	2	реферат
	Парламентаризм в Україні: здобутки та перспективи (в контексті парламентських виборів 2012 р.).	2	реферат
	Парламентський лобізм: світовий досвід і українська практика.	2	реферат
	Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід.	2	реферат
	"Криза парламентаризму": поняття, сутність та сучасні виміри	2	реферат
	Послання глав держав і тронні промови як символічний ресурс влади.	2	реферат
	Виборча система і функціонування парламенту: проблема співвідношення.	2	реферат

	Проблеми європейської інтеграції в діяльності Верховної Ради України.	2	реферат
	Становлення парламентаризму в постсоціалістичних країнах: порівняльний аналіз (держави - за вибором здобувача).	2	реферат
	Процедура вотуму недовіри (довіри) уряду як явище у парламентській діяльності: сутність та проблеми відпрацювання механізму проведення.	2	реферат
	Міжпарламентські зв'язки у міжнародній діяльності Верховної Ради України.		реферат

3. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ

3.1. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ІЗ КУРСУ “ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”

1. Поняття "парламентаризм". Парламент як уособлення парламентаризму. Парламентаризм як форма суспільного співжиття.

2. Основні типи парламентаризму: незавершений парламентаризм, парламентське правління, моністичний парламентаризм, дуалістичний парламентаризм, парламентський міністеріалізм і т.ін.

3. Британські концепції парламентаризму.

4. Американські концепції парламентаризму.

5. Ідеї парламентаризму в німецькій філософії

6. Основні ідеї парламентаризму в українській політичній думці..

7. Однопалатні парламенти.

8. Двопалатна структура парламенту.

9. Порядок формування парламентів.

10. Вестмінстерська парламентська система: переваги та недоліки.

11. Американська (конгресійна) модель.

12. Змішана модель (Німеччина, Франція та ін.).

13. Поняття законотворчості. Стадії законотворчості.

14. Поняття "парламентський контроль".

15. Форми контролю: запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція; резолюція про довіру уряду; регулярні звіти урядів та міністерств про їхню діяльність; послання глав держав і тронні промови монархів.

16. Постійні, спеціальні й слідчі комісії (комітети) як засоби парламентського контролю.

17. Парламентські слухання: функція, процедура проведення.

18. Зміст установчої функції парламентів.

19. Судові (квазісудові) функції парламентів: процедура імпічменту; право парламентів (палат) висувати на розгляд судових органів звинувачення проти вищих посадових осіб; оголошення амністій; право палат парламентів

вирішувати спори про правомірність депутатського мандату й законність виборів.

20. Становлення парламентаризму на сучасних українських територіях.
21. Верховна Рада УРСР як парламент радянського типу.
22. Верховна Рада України як головний законодавчий орган.
23. Структура, функції та повноваження Верховної Ради України.
24. Порядок діяльності Верховної Ради України, її органів і посадових осіб.
25. Регламент Верховної Ради України (ВР).
26. Парламентські фракції (групи). Поняття "парламентська партія".
27. Постійні комітети (комісії) ВР.
28. Спеціалізовані комітети (комісії).
29. Тимчасові комісії.
30. Допоміжний апарат Верховної Ради.
31. Поняття «парламентська культура» та парламентська етика. Парламентська мова та культура дебатів.

3.2. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

АРИСТОКРАТІЯ — форма державного правління, за якої уся повнота влади належить найбільш привілейованому стану або рядовій знаті; узагальнююча назва еліти панівних верств суспільства.

БІКАМЕРАЛІЗМ (ДВОПАЛАТНІСТЬ) — структура загальнонаціональних представницьких органів, за якої парламент складається з двох палат, які мають різну компетенцію. Виборну палату найчастіше іменують нижньою, або першою, іншу — верхньою, або другою. Верхня палата може формуватися як шляхом прямих (США, Японія), так і непрямих виборів (Франція) чи призначення (Канада, Багамські острови) або формується за спадковим принципом (Велика Британія). Верхні і нижні палати різняться кількісним складом, порядком формування, компетенцією, статусом та іншими ознаками. Нижні палати обираються в середньому на чотири - п'ять років, рідше — на два роки (США). Верхні палати найчастіше обирають на більший термін.

ВИБОРИ — це демократичний спосіб формування та зміни персонального складу органів влади голосуванням.

ВИКОНАВЧА ВЛАДА — одна з трьох гілок державної влади, яка забезпечує реалізацію ухвалених законів і політичних рішень на всій території країни, регулює розвиток різних сфер суспільних відносин на основі вироблених політичних курсів, забезпечує здійснення прав і свобод людини та громадянства.

ВЛАДА — здатність і можливість брати участь у прийнятті й реалізації рішень, здійснювати свою волю, вирішальний вплив на поведінку, діяльність людей за допомогою різних засобів — авторитету, права, насильства.

ГЕНЕРАЛЬНІ ШТАТИ — вища дорадча представницька рада в Королівстві Франція між 1337 та 1789 роками. Генеральні штати скликалися королем для вирішення важливих державних питань у випадку політичних криз: військових, дипломатичних або фінансових. Скликання Генеральних штатів проводилося, виходячи із загального принципу, за яким піддані корони не тільки платники податків, а й вільні люди, а тому без їхньої згоди неможливо вимагати від них додаткових внесків. На відміну від парламенту Генеральні штати не мали

законодавчої влади. Король не повинен був скликати їх регулярно. Інститут Генеральних штатів вперше скликав король Філіпп IV Красивий у 1302 році з метою забезпечити легітимність рішень проти булли Папи Римського Боніфація VIII *Ausculda fili*. В перших Генеральних штатах були представлені духовництво, дворянство та буржуазія значних міст.

ДЕКЛАРАЦІЯ — офіційне проголошення державою, політичною партією, міжнародними, міждержавними організаціями основних принципів їхньої діяльності, програмних позицій, повідомлення про суттєву, принципову зміну в їхньому статусі.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ — політико-правовий документ, прийнятий Верховною Радою України 16 липня 1990 р., який проголосив державний суверенітет України, верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади в межах території УРСР, обумовив недоторканість та незмінність кордонів, оголосив принцип рівноправності та невтручання у внутрішні справи України під час укладання угод з іншими республіками СРСР.

ДЕМОКРАТІЯ — форма політичного режиму та суспільного ладу, які побудовані на визнанні народу джерелом влади і передбачають виборний принцип формування органів політичної влади. Д. буває: партисипаторною (передбачає участь народу у прийнятті політичних рішень), плебісцитарною (обрання народом політичних лідерів), ліберальною (створення умов розвитку вільного ринку та гарантій прав і свобод громадян), соціальною (забезпечення певних соціальних гарантій).

ДЕПУТАТ — (від латин. *deputatus* - визначений) — повноважний та відповідальний представник народу у парламенті країни чи виборців свого виборчого округу та населення регіону у відповідних місцевих Радах депутатів. Депутат покликаний виражати й захищати суспільні інтереси та інтереси своїх виборців, брати активну участь у здійсненні законодавчої та контрольної функції представницького органу. В Україні його правове положення регламентується Конституцією України, а також спеціальним Законом України про статус народних депутатів. У цих документах визначені повноваження Д. і взаємовідносини з виборцями, державними органами, громадськими організаціями. Д. бере участь у розв'язанні проблем державного, господарського й соціально-культурного життя країни, працюючи над розробленням і прийняттям відповідних законів, постанов. Йому гарантується депутатська недоторканність.

Депутат - повноважний та відповідальний представник народу в парламенті країни або представник територіальної громади чи населення регіону - у відповідній місцевій раді.

ДЕПУТАТСЬКИЙ ІМУНІТЕТ — Депутатський імунітет - гарантія, а не право депутатів, історично тісно пов'язана з введенням парламентаризму і отримала в сучасних умовах нову якість. Він складається з депутатської недоторканності та охорони трудових прав депутатів. Особливе значення депутатська недоторканність в системі гарантій депутатської діяльності підкреслено тим, що вона отримала пряме конституційне закріплення (ст. 80 Конституції України). Обсяг депутатської недоторканності складається з наступних імунітетних видів

відповідальності: 1) кримінальної відповідальності, 2) арешту, 3) заходів адміністративної відповідальності, що накладаються в судовому порядку. За межами залишаються такі види відповідальності, як цивільно-правова, адміністративна (за виключення накладаються в судовому порядку), дисциплінарна, матеріальна. В Україні депутатський імунітет, якщо уважно проаналізувати чинне законодавство, має абсолютний характер.

ДЕПУТАТСЬКИЙ ІНДЕМНІТЕТ — (лат. *indemnitas*, род. в. *indemnitis* — «захист від шкоди», «забезпечення збереження») — означає, що депутат не несе ніякої відповідальності за свої рішення і висловлення у парламенті; *також* депутатська заробітна плата (винагорода) за його діяльність. Головною метою введення інституту Д. і. в систему права відповідної країни є гарантувати виконання депутатом своїх повноважень. Тобто, доцільність депутатських привілеїв (до яких належить і право на Д. і.) полягає в «охороні належної гідності, ефективності та незалежності» законодавчої гілки влади, а не «захисті окремих осіб» від правосуддя, як часто помилково вважають

ДЕРЖАВА — а) структурована і правовим шляхом унормована суверенна (публічна) влада, що здійснює контроль над певною територією та виступає від імені всього суспільства під час вирішення внутрішніх і зовнішніх питань; б) політично організоване в межах визнаних кордонів суспільство на чолі з суверенною владою.

ДИКТАТУРА — необмежена влада особи, класу, соціальної групи в державі, що спирається на насильство, а також на відповідний політичний режим.

ЕВОЛЮЦІОНІЗМ — учення про розвиток як процес безперервних змін, що поступово без стрибків переять одна в одну.

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА — система державних інститутів, які мають право ухвалювати закони, що є обов'язковими для всіх громадян та їх об'єднань, а також для інших органів державної влади.

ІДЕОЛОГІЯ — система політичних, економічних, правових, моральних, естетичних, філософських і релігійних поглядів, що виражають інтереси певних соціальних верств або груп.

КОНСОЛІДАЦІЯ — це форма політичної взаємодії, що призводить до об'єднання зацікавлених груп для досягнення спільних цілей.

КОНСТИТУЦІЯ — основний закон держави, який визначає основи політичної, економічної і правової системи країни. Конституція закріплює форму правління й державного ладу, порядок утворення, принцип діяльності і компетенції центральних і місцевих державних органів, виборчу систему, права і обов'язки громадян, організацію та принципи правосуддя тощо. Конституція приймається парламентом, конституційними зборами — конституантою, загальнонародним референдумом, актом монарха.

КОРТЕСИ — у державах Піренейського півострова станово-представницькі збори (парламенти), найдавніші на території Західної Європи

ЛЕГІТИМНІСТЬ — прийнятність, законність "узаконення" влади, здатність політичного режиму досягти суспільного визнання та оправдання прийнятих політичних курсів, політичних рішень.

ЛІДЕР ПОЛІТИЧНИЙ — особа, що має постійний пріоритетний вплив на те чи інше політичне об'єднання або на все суспільство завдяки участі в

політиці; за якою визнане право ухвалювати відповідальні рішення. Політичне лідерство зазвичай пов'язане з керівним місцем у суспільній ієрархії, урядовою посадою, владою (формальний аспект). Неформальний аспект політичного лідерства виражено в індивідуальних якостях людини, її здібностях виконувати роль лідера, у визнанні за нею права на лідерство з боку суспільства, організації або групи, її прагненні володарювати (залежно від мотивів).

ОДНОПАЛАТНИЙ ПАРЛАМЕНТ — структура парламенту, при якій він складається з однієї палати.

ПАРЛАМЕНТ — це виборний колегіальний орган держави, наділений нормотворчими, фінансовими та контрольними повноваженнями, що діє в умовах демократичного режиму.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ — у широкому розумінні - це система формування та діяльності верховного представницького органу, держави, а також політико-державних відносин та інститутів, прямо чи непрямо пов'язаних з ним за умови існування у суспільстві демократичного режиму. У країнах, де нормально функціонують парламенти га існує політичний режим, створюються сприятливі умови для формування системи парламентаризму.

ПАРЛАМЕНТИ АКТИВНІ — парламенти, що як відіграють активну роль у прийнятті законів, так і беруть участь у формуванні уряду або в його відставці. Під відставкою іноді мається на увазі й право оголошувати імпічмент. Активними парламентами називають Конгрес США й парламенти, наділені аналогічними повноваженнями.

ПАРЛАМЕНТИ МАРГІНАЛЬНІ — парламенти, які контролюються верховною виконавчою владою такою мірою, що їхній внесок у реальну політику дуже незначний.

ПАРЛАМЕНТИ МІНІМАЛЬНІ — це парламенти, які тільки за назвою є представницькими органами. Вони зберігаються "для вивіски", щоб інші країни не дорікали у відсутності парламентаризму.

ПАРЛАМЕНТИ РЕАКТИВНІ — парламенти в країнах, у яких більшою мірою домінує виконавча влада, але водночас парламенти впливають на уряд. Там простежується взаємозв'язок між парламентом і урядом. Це Великобританія, Австралія, Канада – держави англосаксонської правової системи і британської моделі парламенту.

ПАРЛАМЕНТСЬКА ПАРТІЯ — це політична партія, яка (за умов пропорційної або змішаної виборчої системи) брала участь у виборах до вищого законодавчого органу країни і пододала встановлений законодавством показник відсотку виборців, що проголосували за партійний список кандидатів у члени вищого законодавчого органу. В Україні парламентською партією стає тоді, коли за результатами загальнонаціональних виборів вона долає встановлений законодавством 5% поріг відданих за неї голосів виборців. Законом України «Про вибори народних депутатів України» (ст. 98, п.3.) визначено, що «право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають кандидати у депутати, включені до виборчих списків партій, що отримали п'ять і більше відсотків голосів виборців, у відношенні до сумарної кількості голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій»¹

ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕСПУБЛІКА — форма державного правління, якій притаманні такі ознаки: формування уряду за результатами парламентських

виборів, підзвітність уряду парламенту; обрання президента парламентом або спеціальною колегією, створеною на основі парламенту; відсутність чіткого поділу влади; невідповідальність президента за рішення вищих виконавчих органів влади.

ПАРЛАМЕНТСЬКА ФРАКЦІЯ — група членів тієї чи іншої політичної партії в складі парламенту або іншої державної організації (установи) чи громадсько-політичної організації, яка організовано проводить установки своєї партії.

Фракцією може також іменуватися особлива група всередині самої партії, яка має власну ідейну й організаційну платформу, котра відрізняється від основної політичної лінії та поточних установок партії. У процесі нормального внутрішнього партійного життя, як правило, виникають різні думки, суперечності політичних угруповань. Наявність останніх не обов'язково, але нерідко приводить до організації і функціонування політичних фракцій. Головною ознакою політичної фракції є наявність особливої ідейно-політичної платформи і групової дисципліни, яка підноситься її членами нерідко понад загальнопартійну дисципліну. Фракційна діяльність нерідко стає основною причиною підриву авторитету певної партії, а також створення нових політичних партій.

ПАРТІЙНА СИСТЕМА — сукупність та система взаємодії політичних партій конкретної країни, які реально змагаються за владу і мають вплив на вироблення державних курсів.

ПАРТІЯ ПОЛІТИЧНА — організація, яка об'єднує людей на основі спільної ідеології, бере участь у формуванні та розподілі влади, представляє інтереси різних соціальних груп (або якоїсь домінуючої в суспільстві групи).

ПОДІЛ ВЛАДИ — система функціонування державної влади, за якої законодавчу, виконавчу і судову владу здійснюють різні люди та різні державні органи, які є незалежними один від одного у своїй діяльності і діють у межах повноважень, окреслених Конституцією й іншими законами держави.

ПОЛІТИКА — організаційна, регулятивна, контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована переважно на досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами та соціальними групами задля здійснення власних запитів і проблем.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА — здатність і можливість впливати на політичну поведінку й політичну діяльність людей та політичних інститутів з допомогою різних засобів: волі, авторитету, права, насильства.

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ — специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади.

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА — активна й компетентна меншість населення, яка ухвалює найважливіші рішення у суспільстві або впливає на їх ухвалення і править більшістю.

ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ — це цілісна система ідей, що виражають інтереси, ідеали, світогляд групових соціальних суб'єктів політики, обґрунтовують їх претензії на політичну владу.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ — це сукупність почуттєвих і раціональних, емпіричних і теоретичних, ціннісних і нормативних, усвідомлених

та неусвідомлених уявлень про політичне життя, що визначають ставлення людей до влади та її поведінку.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА — цілісна впорядкована сукупність політичної влади, політичних інститутів, політичних ролей, стосунків, процесів, політико-правових норм, політичної культури, за допомогою яких здійснюється утвердження й функціонування політичної влади.

ПОЛІТИЧНІ СТЕРЕОТИПИ — поширені в межах певної спільноти стандартизовані політичні образи, стійкі схематичні уявлення про певні політичні об'єкти, що формувалися на основі минулого досвіду і сприймаються людьми некритично.

ПОЛІТОЛОГІЯ — цілісна, логічно обґрунтована сукупність знань про суть, форми, закономірності функціонування та розвитку політики й політичної влади, політичних інститутів, відносин, свідомості, діяльності, їх місце та роль у житті суспільства; наука про процеси формування, функціонування і поділу політичної влади, боротьбу за владу та участь у ній, формування та розвиток міжнародних політичних відносин.

ПОСТІЙНІ КОМІТЕТИ (КОМІСІЇ) — це спеціальні органи, утворені з депутатів, головною метою яких є підготовча робота зі створення й оцінки законопроектів, а також для контролю за виконанням законів або для контролю за діяльністю виконавчої влади. Є й інші справи, які виконують парламентські комітети, але названі є головними.

ПРАВА ЛЮДИНИ — невід'ємні та обов'язкові для дотримання громадянами політичні, економічні, соціальні, культурні та інші можливості життєдіяльності, надані людині від природи, без яких вона не може повноцінно існувати як людська істота.

ПРАВА ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ — партія, основними ідеологічними засадами якої є перевага в економіці держави приватного сектору, обмеженість соціальних програм держави, зниження податку на прибуток.

ПРАВЛЯЧА ЕЛІТА — група осіб, рішення яких суттєво впливає на процес функціонування і розвитку суспільних інститутів. До правлячої еліти належать політична, бюрократична, комунікативна та ідеологічна еліти.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА — форма організації та діяльності публічно-політичної влади, яка діє згідно з принципом верховенства права, за якої діють усталені правові норми, встановлені у визначеному Конституцією порядку, гарантуються права та свободи людини, владні структури не втручаються у сферу громадянського суспільства.

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ — форма народовладдя, за якої право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників, які повинні відстоювати інтереси тих, хто їх обрав. Представницька демократія стає абсолютно необхідною для великих громад, оскільки, починаючи з певного розміру, просто неможливо забезпечити регулярне зібрання усіх громадян, що є обов'язковим елементом для цього виду демократії. Як опосередкована, представницька демократія є власне менш демократичною ніж пряма.

РАТИФІКАЦІЯ — затвердження веровними органами державної влади міжнародного договору або угоди, укладених уповноваженими держав, що домовляються.

РЕЖИМ ПОЛІТИЧНИЙ — сукупність реально вживаних (на відміну від формальних) форм і методів політичного панування, які визначають особливості відносин між владою і народом, рівень правової захищеності особи, виявляють ставлення владних структур та окремих осіб при владі до правових основ своєї діяльності.

РЕФЕРЕНДУМ — усенародне голосування з важливих питань державного і суспільного життя, зазвичай задля остаточного їх вирішення.

СУВЕРЕНІТЕТ — верховенство народу, нації держави у вирішенні питань зовнішньої та внутрішньої політики, що забезпечує незалежність і самостійність розвитку суспільства, соціально-політична функція моно- і поліетнічних держав, принцип партнерських міжнаціональних відносин. Як принцип міжнародного права, закріплений у Статуті ООН та інших міжнародних документах.

УКАЗ — 1) правовий акт держави, президента. 2) Правовий акт постійно діючого колегіального органу державної влади — президії, якщо остання утворюється представницьким органом державної влади. 3) Історичний документ колишніх органів державної влади.

ФЕДЕРАЛІЗМ — 1) принцип державної організації на засадах федерації. 2) Політичний рух, головним чином у багатонаціональних країнах, метою якого є створення федеративного державного устрою.

ФЕДЕРАЦІЯ — форма децентралізованого державного устрою, за якої ознаки державного утворення властиві як державі в цілому, так і її складовим частинам, що вважаються суб'єктами федерації, а вищі органи як держави в цілому, так і суб'єктів федерації мають широку сферу власної виключної компетенції.

ФОРМА ДЕРЖАВИ — організація державної влади, яка є єдністю трьох елементів: правління, державного устрою, політичного режиму.

ФОРМА ПРАВЛІННЯ — організація найвищих органів державної влади, порядок їх утворення.

3.3.КВАЛІФІКАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1

- 1) Проаналізуйте принцип парламентського верховенства.
- 2) Керівні органи парламенту: різновиди, функції та сучасна роль.
- 3) Центральна Рада та Генеральний Секретаріат.
- 4) Дайте тлумачення понять: Верховна Рада УРСР, парламентаризм.

Завдання 2

- 1) Проаналізуйте британські концепції парламентаризму.
- 2) Роль парламенту в суспільстві: політологічний аналіз.
- 3) Вкажіть негативні аспекти однопалатного парламенту.
- 4) Дайте тлумачення понять: політичні ідеологія, сейм.

Завдання 3

- 1) Проаналізуйте представницькі органи Великого князівства Литовського.
- 2) Охарактеризуйте депутатський індемнітет.
- 3) Вкажіть переваги і недоліки вестмінстерської парламентської системи.
- 4) Дайте тлумачення понять: партійне представництво, пряма демократія.

Завдання 4

- 1) Проаналізуйте політичні чинники генези парламентаризму.
- 2) Проаналізуйте партійну палітру сучасної України.
- 3) Проаналізуйте негативні аспекти функціонування двопалатного парламенту.
- 4) Дайте тлумачення понять: депутат, консультативні ради.

Завдання 5

- 1) Проаналізуйте змішану парламентську модель.
- 2) Охарактеризуйте козацьке самоврядування.
- 3) Що таке імперативний мандат?
- 4) Дайте тлумачення понять: конгресійна модель, Центральна Рада.

Завдання 6

- 1) Охарактеризуйте народовладдя в Київській Русі.
- 2) Взаємодія парламенту з іншими гілками влади: політологічний аналіз.
- 3) Депутат українського парламенту: законодавчі норми його статусу.
- 4) Дайте тлумачення понять: самоврядування, парламентська етика.

Завдання 7

- 1) Двопалатна структура парламенту: сутність, різновиди.
- 2) Проаналізуйте контрольну функцію парламенту.
- 3) Керівні органи парламенту.
- 4) Дайте тлумачення понять: парламент, законодавчий процес.

Завдання 8

- 1) Етапи законотворення: політологічний аналіз.
- 2) Моделі інституту омбудсмена у світовій парламентській практиці.
- 3) УНРада ЗУНР.
- 4) Дайте тлумачення понять: нормотворчість, Бундестаг.

Завдання 9

- 1) Верховна Рада у системі органів державної влади в Україні.
- 2) Повноваження палат двопалатного парламенту.
- 3) Ратифікація міжнародних договорів парламентом.
- 4) Дайте тлумачення понять: національне відродження, держава.

Завдання 10

- 1) Охарактеризуйте керівні органи українського парламенту.
- 2) Проаналізуйте особливості парламенту та парламентаризму у США.
- 3) Парламентський комітет, його місце і роль в парламентській структурі.
- 4) Дайте тлумачення понять: національна держава, активні парламенти.

3.4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

1. Локк Д. Два трактати про врядування. К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. 265 с.
2. Мілль Дж. Представницьке врядування // Демократія: Антологія. К.: Смолоскип, 2005. С. 417-432.
3. Міль Джон Стюарт. Про свободу: Есе. Пер. з англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. 463 с.
4. Монтеск'є Ш.-Л. Про розподіл влади // Демократія: Антологія. К.: Смолоскип, 2005. С. 373-377.
5. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI // Офіційний вісник України. – 2010. № 12. С. 565.

Монографії, статті та науково-довідкова література

6. Біла Л.Р. Щодо визначення поняття та змісту правового статусу державного службовця // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Т. 6. Одеса: Юрид. л-ра, 2007. С. 131-140.
7. Габінет, Д. А. Ідеї парламентаризму в проектах конституцій незалежної Української держави періоду між світовими війнами [Текст] // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 33. Т. 1. С. 14–18.
8. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Конституційне право зарубіжних країн: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Тернопіль : Астон, 2003. 431 с.
9. Древаль Ю. Парламентаризм у політичній системі України (політико-правовий аналіз).. Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 280 с.
10. Журавський В. С. Розвиток українського парламентаризму в ХХ ст. (1917–1991 рр.) // Законодавство України: проблеми вдосконалення: Зб. наук. праць. К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. С. 78–93.
11. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: Теоретико-правовий аспект: Моногр. К., 2001. 248 с.
12. Кирилюк Ф. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби. Навч. посібник./ Федір. Кирилюк. – К.: Центр учбової літератури, 2008 414 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://p-for.com/book_325_glava_23_1._IMMANUİL_KANT:_MORAL,_PRA.html
13. Кислий П. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду К. : Абрис, 2000. 414 с.

14. Максимець Б. Історія становлення інституту парламентаризму в Україні // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. Вип. 3. С. 202-208.
 15. Марадик Н. Особливості функціонування інституту парламентаризму у Великобританії // Грані . 2012. № 8 (88). 133-136.
 16. Нойманн О. Німецький Бундесрат: особливості формування і повноваження // Політичний менеджмент. 2009. №.2. С.155-162.
 17. Основи вітчизняного парламентаризму: підруч. для студ. О-75 вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської ; уклад. : Н. Б. Ларіна та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1. – 408 с.
 18. Парламентська етика: порівняльний аналіз. Національний демократичний інститут міжнародних відносин. [Legislative Research Series / National Democratic Institute for International Affairs]. Переклад Московського представництва Національного демократичного інституту міжнародних відносин. М., 2000. С. 43-52.
 19. Рябов С. Бікамералізм без федералізму. До питання про доцільність двопалатного парламенту в Україні // Людина і політика. 2001. № 1. С. 32 – 43.
 20. Теорія парламентаризму: Навчальний посібник / [М.А.Бучин](#), У.В. Ільницька, Л.О. Кучма, [Я.Б. Турчин](#). Львів: [Видавництво Львівської політехніки](#), 2011. 392 с.; [Нац. ун-т “Львів. Політехніка”](#). 2011. 388 с.
 21. Шварцева М. Становлення та розвиток європейського парламентаризму// Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. -№ 26. С.601-606.
- Електронні ресурси:**
22. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
 23. Закон України “Про вибори народних депутатів України” //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
 24. Конституція Західно-Української Народної Республіки (проект Станіслава Дністрянського) 1920// <http://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>
 25. Конституція України //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
 26. Конституція Франції//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurist-online.org/publ/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_zarubizhne_zakonodavstvo/konstitucija_franciji_1958_roku_konstitucija_francii_1958_goda/12-1-0-120
 27. Основний закон ФРН//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D>
 28. Офіційний сайт парламенту Великобританії: <http://www.parliament.uk/>.
 29. Усенко І.Б. Конституційні проекти галицької держави та ЗУНР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/?encycloped&termin 7>
 30. Alexander Hamilton - Political Scientist, Government Official, Journalist // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biography.com/people/alexander-hamilton-9326481>
 31. Kyle Chris R., Peacey Jason Parliament at Work: Parliamentary Committees, Political Power, and Public Access in Early Modern England, Martlesham:Boydell Press, 2002 - 190 p.
 32. The Constitution of the United States//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutionus.com/>
 33. The Third US President - Thomas Jefferson // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sheppardsoftware.com/History/presidents/Presidents_3_Jefferson.htm
 34. The two-House system // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parliament.uk/about/how/role/system/>

4. РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАБУТИХ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ.

Структура розподілу балів передбачає 4 форми контролю за навчанням здобувачів: 1) поточний контроль (30 балів); 2) контрольна робота (30 балів); 3) підготовка презентації/написання реферативної роботи (30 балів); 4) тест (10 балів). Завершується курс заліком

Вимоги до письмової роботи

Виконання письмової роботи передбачає:

1) повторення здобувачами лекційного матеріалу та отриманих знань при підготовці та проведенні семінарських занять, самостійного опрацювання рекомендованої літератури з питань, що виносяться на модульний контроль;

2) написання письмової роботи передбачає виконання здобувачами в аудиторії індивідуального завдання, що вимагає: – виявлення розуміння сутності понять і термінів – 5 балів; – вміння структурувати основні явища та елементи дисципліни – 10 балів; – знання теоретичних засад, поглядів і праць відомих дослідників – 15 балів; Загальна кількість – 30 балів.

Семінарські заняття

Відвідування та активна участь здобувачів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. На семінарських заняттях оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований у виступах, активність при обговоренні питань, відповіді на питання експресконтролю тощо. Критеріями оцінки при усних відповідях можуть бути: повнота розкриття питання; логіка викладення; впевненість та переконливість, культура мови; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичність міркування, вміння робити порівняння, висновки. Робота на семінарських заняттях оцінюється в діапазоні до 100 балів. При переведенні в загальні бали в сумі можна набрати 30 балів. Виступи на семінарських заняттях оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями: – «відмінно (90-100 балів)» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– «добре (70-89)» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

– «задовільно (50-69)» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах

та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

– «незадовільно (до 50 балів)» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Усна відповідь може бути доповнена наочними посібниками, зокрема, візуалізованою презентацією (обсягом 10-15 слайдів), зміст та використання якої оцінюється окремо. Вимоги до презентації по індивідуальній (самостійній) роботі; візуалізований характер, гармонійне поєднання зображень та тексту, наявність самостійно підготовлених схем і таблиць; всі елементи презентації мають бути підготовлені здобувачем самостійно, із дотриманням вимог академічної доброчесності

Умови допуску до підсумкового контролю

Здобувач допускається до підсумкового контролю за умови повного виконання всіх видів роботи, передбачених програмою навчальної дисципліни. Належне виконання: 1) змісту питань планів семінарських занять. Для цього необхідно готувати конспекти семінарських занять. Вітається якісна підготовка візуалізованих презентацій для відповідей на семінарські питання. 2) індивідуальної роботи. 3) підсумкової контрольної роботи. Здобувач допускається до підсумкового контролю в грудні та отримує залік за умови наявності 50 і більше балів

Підсумковий контроль

Підсумковий контроль рівня знань та успішності здобувачів передбачає виставлення підсумкової залікової оцінки. При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на практичних заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, активність при обговоренні питань, самостійне опрацювання тем, виконання індивідуальних завдань, контрольних (тестових) робіт. Підсумкова оцінка виставляється здобувачу в кінці семестру за результатами роботи на практичних заняттях, обговорення дискусійних питань, виконаних індивідуальних проектів та контрольних (тестових) завдань. Отримані «незадовільні» оцінки відпрацьовуються в обов'язковому порядку, але враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку

навчальної діяльності			
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Індивідуальні завдання

Крім теоретичних знань здобувач повинен вміти застосовувати отримані знання у наукових дослідженнях фундаментального та прикладного характеру з використанням сучасних інформаційних технологій.

Загальні вимоги:

- чіткість та логічна послідовність викладення матеріалу;
- переконливість аргументації;
- стислість і точність формулювань, які виключають можливість неоднозначного тлумачення;
- конкретність викладення результатів дослідження;
- обґрунтованість рекомендацій та пропозицій.

У рефераті повинні бути відображеними:

- актуальність тематики та відповідність до сучасного стану науки, техніки і питань виробництва;
- обґрунтування вибраного напрямлення досліджень, методів розв'язку задачі та їх порівняльні оцінки;
- аналіз та узагальнення існуючих результатів;
- розробка загальної методики проведення досліджень;
- характер і зміст виконаних теоретичних досліджень та розрахунків, методи досліджень;
- обґрунтування необхідності проведення експериментальних досліджень, принцип дії розроблених програм, характеристики цих програм, оцінка похибок розрахунків, отримані експериментальні дані;
- оцінка повноти розв'язку поставленої задачі;
- оцінка достовірності отриманих результатів, їх порівняння з аналогічними результатами;
- наукова та практична цінність виконаної роботи.

Реферат — це науково-технічний документ, який містить вичерпну систематизовану інформацію за вибраною темою (приблизно на 25-60 сторінках формату А4), передбачає виклад матеріалу на основі спеціально підібраної літератури та самостійно проведеного дослідження.

Реферат необхідно оформлювати відповідно до Державного стандарту України. Необхідно неухильно дотримуватися порядку подання окремих видів текстового матеріалу, таблиць, формул та ілюстрацій.

Структура реферату

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (за необхідності);
- вступ;
- суть реферату (основна частина);
- висновки;
- список використаних джерел (перелік посилань);
- додатки (за необхідності).

Вимоги до змісту структурних частин

Титульний аркуш

Титульний аркуш є першою сторінкою реферату, який містить:

- найменування організації, де виконана робота;
- назву роботи;
- прізвище, ім'я, по батькові автора та його статус;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові передбачуваного наукового керівника;
- місто та рік.

Зміст реферату

Зміст подають безпосередньо після титульного аркуша, починаючи з нової сторінки. До змісту включають структурні елементи у такому порядку: перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (за необхідності); вступ; послідовно перелічені найменування всіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовки) суті роботи; висновки; рекомендації (за необхідності); список використаних джерел; назви додатків і номери сторінок, які містять початок відповідного матеріалу.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів

Перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів складають за умови повторення таких елементів більше трьох разів у тексті та вміщують безпосередньо після змісту, починаючи з нової сторінки. Інакше — їх розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні. Якщо у роботі вжита специфічна термінологія, чи використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення і таке інше, то їх перелік може бути поданий у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом.

Перелік треба друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять скорочення, справа — їх детальну розшифровку.

Вступ

Вступ розташовують після переліку умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (якщо він є), починаючи з нової сторінки. У вступі розкривають сутність і стан наукової задачі та її значущість, підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

Далі подають загальну характеристику роботи у рекомендованій нижче послідовності.

Обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва, особливо на користь України шляхом аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями наукової задачі.

Коротко викладають зв'язок вибраного напрямку досліджень з планами організації, де виконана робота, а також з галузевими та (або) державними планами, програмами.

Формулюють мету роботи і задачі, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети.

Об'єкт дослідження — це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і вибране для вивчення.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження.

Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої у роботі мети. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом.

Також подають коротку анотацію нових наукових положень (рішень), запропонованих автором, випускником, особисто. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток).

У роботі, що має теоретичне значення, треба подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання, а у роботі, що має прикладне значення, — відомості про практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання.

Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання.

Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми та її значимість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

У вступі треба коротко відобразити оцінку сучасного стану досліджуваної проблеми, обґрунтування вибраної теми та необхідності проведення досліджень, відмічаючи:

- практично розв'язані задачі;
- прогалини знань, що існують у даній галузі;
- провідних вчених і фахівців даної галузі; актуальність та новизну теми;
- взаємозв'язок з іншими роботами.

Необхідно також дати коротку характеристику розділів реферату.

Основна частина

Суть роботи вміщують після вступу, починаючи з нової сторінки. Суть роботи — це викладання відомостей про предмет дослідження, необхідних і достатніх для розкриття сутності даної роботи (опис теорії, методів, характеристик створеного об'єкта, принципів дії об'єкта, основних принципових рішень, що дають уявлення про його устрій і т. ін.) та її результатів. Викладаючи суть роботи, особливу увагу приділяють новизні у ній, а також питанням сумісності, взаємозамінності, надійності, безпеки, екології. Суть роботи викладають, поділяючи матеріал на розділи. Кожний розділ починають із нової сторінки.

У розділах основної частини подають:

- огляд літератури за темою і вибір напрямків досліджень;
- виклад загальної методики і основних методів досліджень;
- експериментальну частину і методику досліджень; відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень.

В огляді літератури окреслюють основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, автор повинен назвати ті питання, що залишились невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме стосовно необхідності проведення досліджень у даній галузі.

У другому розділі, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, наводять методи вирішення задач і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення досліджень. У теоретичних роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в експериментальних — принципи дії та характеристики розробленого програмно-модельного комплексу, оцінки похибок вимірювань.

Далі, у наступних розділах, з вичерпною повнотою викладаються результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Автор повинен давати оцінку повноти вирішення поставлених задач, оцінку достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних праць, обґрунтування потреби додаткових досліджень, негативні результати, які обумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

Розділи можна поділяти на підрозділи і пункти. Пункти, якщо це необхідно, поділяють на підпункти. Кожен пункт і підпункт повинен містити закінчену інформацію. Повні докази або подробиці дослідження можна розмістити у додатках.

Висновки

Висновки розташовують безпосередньо після викладення суті роботи, починаючи з нової сторінки. У висновках наводять оцінку одержаних результатів дослідження (наукову, практичну, соціальну цінність). Ця частина містить висновки автора стосовно суті проблеми, питань, що розглядалися у роботі, можливих галузей використання здобутих результатів роботи.

У висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках отриманих результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

Текст висновків можна поділяти на пункти.

Рекомендації

Рекомендації вміщують, якщо це потрібно, після висновків, починаючи з нової сторінки. У рекомендаціях визначають подальші роботи, які вважають необхідними, приділяючи основну увагу пропозиціям щодо ефективного використання результатів дослідження. Текст рекомендацій можна поділяти на пункти.

Список використаних джерел

Список використаної літератури, який починають з нової сторінки, завершує основну частину. Перелік джерел, на які є посилання в основній частині роботи, наводять після рекомендацій, якщо вони є. Список використаних джерел — елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел. Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т. ін. Порядкові номери описів у переліку є посиланнями у тексті (номерні посилання). Список використаної літератури складають із джерел у тому порядку, за яким вони вперше згадуються у тексті (найбільш зручний для користування). Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

Додаток необхідно починати з нової сторінки. У додатках вміщують матеріал, який:

- є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини роботи може змінити логічне та впорядковане уявлення про роботу;
- не може бути послідовно розміщений в основній частині роботи через великий обсяг або способи відтворення;
- може бути вилучений для широкого кола читачів, але є необхідним для фахівців.

У додаток, за необхідності, можна включити допоміжний матеріал, наприклад:

- проміжні математичні доведення, формули, рівняння та розрахунки;
- таблиці додаткових цифрових даних;
- протоколи і акти випробувань, впровадження;
- опис нових програм, які використовувались при проведенні експериментів та розрахунків;
- інструкції, методики, опис алгоритмів і програм реалізації на комп'ютерах створених методів;
- текст розроблених програм;
- ілюстрації допоміжного характеру;
- додатковий перелік джерел, на які не було посилань у роботі, але які можуть викликати інтерес.

Загальні правила

Наукова робота може бути рукописною, надрукованою машинописним способом або за допомогою комп'ютера на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210×297 мм). За необхідності допускається використання аркушів формату А3 (297×420 мм). За машинописного способу виконання роботи друкують через два інтервали; за комп'ютерного — через два міжрядкових інтервали до тридцяти рядків на сторінці за умови рівномірного її заповнення. Мінімальна висота шрифту 1,8 мм.

Багато використовувати шрифти текстового редактора Word розміру 14.

Під час виконання роботи необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності й чіткості зображення впродовж усієї роботи. Всі лінії, літери, цифри та знаки повинні бути однаково чорними впродовж усієї роботи. Окремі слова, формули, знаки, які вписують чорнилом, тушшю, пастою у надрукований текст мають бути чорного кольору, при цьому щільність вписаного тексту має максимально наближуватись до щільності основного тексту. Помилки, описки та графічні неточності можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою та нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого тексту машинописним способом або від руки. Виправлене повинно бути чорного кольору.

Текст роботи друкують, дотримуючись таких розмірів берегів:

- верхній, лівий і нижній - не менше 20 мм,
- правий - не менше 10 мм.

Розмір шрифту - не менше 12 (стандарт - 14).

Абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усього тексту роботи і дорівнювати п'яти знакам.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) і подальшим чи попереднім текстом має бути:

- за машинописного способу - не менше, ніж три інтервали;
- за комп'ютерним набором - не менше, ніж два рядки.

[детальніше дивимось за посиланням:
<http://www.itm.dp.ua/docs/Referat.doc>]

5. ПОЛІТИКА КУРСУ

Політика курсу полягає у послідовності набуття знань, умінь і навичок у ході лекцій, семінарських занять і самостійної роботи. Відвідування лекцій для здобувачів є обов'язковим. Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань в силу серйозних запізнень на заняття або пропущених пар без поважних причин. За умови відсутності здобувача на лекції чи семінарського заняття, отримання негативної оцінки на семінарських заняттях або ж невчасного виконання індивідуальної роботи визначений день для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та подачі індивідуальних робіт – середа, 15.00 год. – 17.00 год. У випадку запозичених робіт, випадків плагіату, виявів академічної недобросовісності (списування), недобропорядної поведінки в аудиторії викладач пропонує здобувачеві повторно виконати необхідний вид роботи.

Академічна доброчесність. Дотримання академічної доброчесності засновується на ряді положень та принципів академічної доброчесності, що регламентують діяльність здобувачів

вищої освіти та викладачів університету. Ознайомитися з даними положеннями та документами можна за посиланням: <https://pnu.edu.ua/положення-про-запобігання-плагіату/>. **Відвідування занять** є обов'язковим. У разі відсутності здобувача освіти можливість і порядок відпрацювання пропущених занять регламентується [Положенням про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника \(введено в дію наказом ректора\)](#)

Неформальна освіта. Питання визнання результатів навчання, отриманих у процесі неформальної освіти, регулюється «**Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника**» (<http://surl.li/gmskrh>)

Здобувачам враховувати результати навчання, отримані в процесі неформальної освіти на курсах дистанційного навчання таких платформ, як Coursera, Prometheus, EdEra, Всеосвіта, тощо

Для прикладу, на платформі Prometheus, здобувачі можуть пройти курс: “Навчання для депутатів місцевих рад об'єднаних територіальних громад”. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/local-councilor-training/>

Визнання результатів неформального навчання в Університеті включає подання здобувачем заяви, ідентифікацію задекларованих ним результатів, їх оцінювання університетом та ухвалення рішення щодо зарахування відповідних освітніх компонентів або відмови у визнанні. Цей процес спрямований на забезпечення відповідності задекларованих результатів вимогам освітніх програм.